

Zhytomyr Ivan Franko State University Journal.
Philological Sciences. Vol. 2 (95)

Вісник Житомирського державного
університету імені Івана Франка.
Філологічні науки. Вип. 2 (95)

ISSN (Print): 2663-7642
ISSN (Online): 2707-4463

УДК 821.161.2 – 3.09

DOI 10.35433/philology.2 (95).2021.27-35

ЕЛЕМЕНТИ АНТИУТОПІЇ В РОМАНІ "РАДІО НІЧ" Ю. АНДРУХОВИЧА

Л. О. Печерських*

Антиутопія – це завжди застереження.
Я змалюю все найчорніше, щоб
ви отямилися і, аби ми разом
щось робили, аби цього не трапилося
Ю. Андрухович, Радіо НВ

У статті йдеться про актуальність антиутопічного дискурсу у ХХ столітті, яке вважають часом антиутопічного соціального мислення з огляду на історичну реальність. У дослідженні окреслено проблему трансформації жанру антиутопії в епоху постмодернізму на основі найпомітніших досліджень на матеріалі сучасної української прози. Підкреслено, що антиутопія у ХХІ столітті розширює межі свого існування як літературного жанру, перетворюючись на соціокультурний феномен сприйняття дійсності. Подано перелік характерних рис жанру літературної антиутопії. Спираючись на аналіз роману "Радіо Ніч" Ю. Андруховича, автор з'ясовує, що вказаний текст містить риси як утопії, так й антиутопії. Утопічність мислення, утілена у творі, ґрунтується на оптимістичному сприйнятті минулого, антиутопічність закорінена у сфері сумніву, що передбачає акцентуацію негативних аспектів життя суспільства та суспільної свідомості як результат дії ефекту залежності від попереднього розвитку ("path dependance") або ефекту колії, соціальної інерції, коли негативні установки, що склалися впродовж десятиріч, унеможливають позитивний поступ. У статті зазначено, що антиутопічність роману Ю. Андруховича виявляється у відтворенні зневіри в можливості втілення ідеалів Революції Гідності, ілюзорності людської свободи, темі протистояння "Цифри", детермінованості людської долі нав'язаним сценарієм конфліктності особистості й системи, динамічності, яку підтримує провідна сюжетна лінія шпигунського роману, модальності постійного руху, ідеї штучної людини, створенні збірного негативного образу держави, ситуації постійної втечі. Указано, що в центрі напруги сюжету опиняється доля героя, увагу зосереджено на наслідках спротиву системі для приватності пересічної людини. У статті зазначено, що жанрова тканина роману "Радіо Ніч" засвідчує процес жанрової дифузії в динаміці жанрових трансформацій: елементи утопії еволюціонують в елементи антиутопії, залучаються

* кандидат філологічних наук,
докторант кафедри української літератури
та журналістики ім. А. В. Ушкалова
(Харківський національний педагогічний
університет ім. Г. С. Сковороди)
lpecherskyh@i.ua
ORCID ID: 0000-0003-1377-4462

мікроелементи жанру наукової фантастики, яку можна класифікувати як включений жанр. З огляду на синтетичність жанрової природи тексту Ю. Андруховича зроблено висновок про розгортання в романі жанрового різновиду ескапічної метаутопії або постутопії.

Ключові слова: роман, жанр, постмодернізм, антиутопія, постутопія.

ELEMENTS OF ANTI-UTOPIA IN THE NOVEL "RADIO NIGHT" BY YU. ANDRUKHOVYCH

Pecherskyh L. O.

The article deals with the relevance of anti-utopian discourse in the twentieth century, which is considered a time of anti-utopian social thinking in view of historical reality. The study outlines the problems of transformation of the genre of anti-utopia in the postmodern era on the basis of the most notable research on the material of modern Ukrainian prose. It is emphasized that anti-utopia in the XXI century expands the boundaries of its existence as a literary genre, becoming a socio-cultural phenomenon of perception of reality. The list of characteristic features of the genre of literary anti-utopia is given. Based on the analysis of the novel "Radio Night" by Yu. Andrukhovych, the author finds out that this text contains features of both utopia and anti-utopia. The utopian thinking embodied in the work is based on an optimistic perception of the past, anti-utopianism is rooted in the area of doubt, which emphasizes the negative aspects of society and social consciousness as a result of the effect of dependence on previous development ("path dependence") or the effect of track, social inertia, when the negative attitudes that have been developed over the decades make positive progress impossible. It is noted in the article that the anti-utopian nature of the novel by Yu. Andrukhovych is manifested in the reflection of despair in the possibility of embodying the ideals of the Revolution of Dignity, illusory human freedom, the theme of confrontation to the digital sphere, determinism of human destiny, the modality of constant movement, the idea of an artificial man, the creation of a collective negative image of the state. It is stated that the fate of the hero is in the center of the plot, the attention is focused on the consequences of resistance to the system for the privacy of the average person. The article points out that the genre variety of the novel "Radio Night" testifies to the process of genre diffusion in the dynamics of genre transformations: elements of utopia evolve into elements of anti-utopia, micro-elements of science fiction genre are involved, which can be classified as included genre. The synthetic nature of the genre of the text by Yu. Andrukhovych is stated, a conclusion is made about the unfolding of a genre variety of escapist metautopia or postutopia in the novel.

Keywords: novel, genre, postmodernism, anti-utopia, post-utopia.

Постановка наукової проблеми.

Сучасна техно-трансформаційна (за визначенням М. Епштейна) цивілізація зазнала багатьох неможливих у довисокотехнологічну добу страхів – страху глобальної техногенної катастрофи, страху повстання штучного інтелекту та ін., варіанти розгортання дій за яких або варіанти щасливого світу без них розгортаються в утопіях або антиутопіях.

XX століття вважають часом антиутопічного соціального мислення з огляду на історичну реальність цього періоду. Антиутопія веде свій початок від сатиричної традиції Дж. Свіфта, Ф. Вольтера, І. Ірвіна, С. Батлера.

Антиутопічні елементи наявні в комедіях Аристофана, фантастичних творах XIX століття (М. Шеллі "Франкенштейн", С. Батлер "Едін", "Повернення в Едін", Г. Уеллс "Машина часу", "Сучасна утопія"), романах XX століття ("Ми" Є. Замятіна, "Котлован" А. Платонова, "Цей дивовижний світ" О. Гакслі, "Безглузда погоня" Ф. Уоррена, "1984" Дж. Орвелла, "451 градус по Фаренгейту" Р. Бредбері та ін.). Серед визначних українських текстів-антиутопій – "Сонячна машина" В. Винниченка, "Час смертохристів" Ю. Щербака, "Червона зона" А. Чапая, "Коли в місті N дощить", "Кагарлик" О. Шинкаренка,

"Маша, або Постфашизм" Я. Мельника, "Хронос" і "Помирає" Т. Антиповича, "Очамиря", "Хвороба Лібенкрафта", "Харків. 1938", "Рівне/Ровно" О. Ірванця, елементи антиутопії містять "Рекреації" та "Московіада" Ю. Андруховича, роман "Дванадцять обручів" можна класифікувати як альтернативну історію – жанр, близький до антиутопії, та ін.

У різні періоди свого розвитку жанр антиутопії був здатним більш виразно проявити окремі свої риси відповідно до потреб і викликів історичного моменту, концептуально зберігаючи світоглядний відтиск епохи. Т. Бовсунівська, простеживши розвиток теорії патернів у роботах Е. де Боно (психологія), А. Крьюбера та К. Клакхона (культура), помітила, що в основі кожного жанру лежить засадовий патерн, який "...лишається незмінним, незважаючи на ті трансформації, які зазнає цей жанр у процесі когнітивного моделювання" [2: 500]. На переконання дослідниці, саме патерни утворюють шаблон жанру, теорія ж патернів має безпосередній стосунок до креативного, зокрема жанрового, мислення, оскільки людська пам'ять заснована на принципі патерну. "Патерн закладає принцип смислопородження, чим істотно відрізняється від поняття «канон», адже останній фактично вичерпується сенсом «кліше». Патерни характерні для латерального (творчого, нестандартного) мислення, оскільки ведуть нас від кліше, від канону – у сферу чистої вигадки", – зазначає автор [2: 500].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему трансформації жанру антиутопії в епоху постмодернізму висвітлено в дослідженнях М. Пінчук, І. Пархоменко, В. Кучер, Л. Лавринович, М. Рябченко, С. Безчотнікової, І. Хабети, О. Воробйової, Л. Юр'євої, Б. Ланіна, А. Любимової, С. Шишкіної та ін. Зокрема, Е. Пархоменко стверджує, що

на початку XXI століття "...антиутопія є не тільки літературним жанром, але й соціокультурним феноменом сприйняття та формування людиною образу майбутнього світу" [9: 114]. Постаантиутопія трансформує канонічні ознаки жанру на власній естетичній платформі, відбувається перегляд канону жанру, селекція вагомих рис і стратегій, полеміка з ідеями, що втратили свою актуальність.

Із-поміж рис антиутопії як жанру виокремлюють такі: невизначено-ізолюване місце дії як протиставлення утопічному задуму, псевдокарнавал (основа – абсолютний страх), карнавалізація або театралізація дійсності, ексцентричність героя, життя за законом аттракціону, ритуальність життя, гіпертрофованість інтимного життя героїв, конфлікт соціального осередку й особистості, алегоричність із використанням образів тварин, переривання антиутопічної дії утопічними описами, трансформація часових структур (зокрема й перенесення в інший час) або неісторичність хронотопу, обмеженість простору особистості, наявність сакрального простору (простору, що належить державі), страх як наскрізна атмосфера, відмова від минулого, герой-бунтівник або колектив одностайців, що перебувають в опозиції до чинного ладу, любов протистоїть тоталітаризму, світ перебуває в незавершеному становленні, оповідь у формі щоденника, статичні описи природи, позбавлені емоційного опису, відображають насильство цивілізації над природою, поняття історичної й колективної пам'яті вилучене з топосу жанру, ідея безсилля розуму перед тваринним началом у людини, образ надлюдини тощо.

А. Бубніхін зазначає, що антиутопія (генезисне продовження, критика утопії) як текст культури, генетично пов'язаний з утопією, і відображає наслідки спроби втілити її в реальному бутті суспільства, а через систему

художньо-естетичної умовності жанрових модусів утопії та антиутопії виявляється проблема цінності людської особистості в епоху глобалізації, її права на вільну організацію власного життя [4: 8]. Жанрова природа роману "Радіо Ніч" Ю. Андруховича містить риси утопії та антиутопії. Дослідники звертали увагу на окремі аспекти поетики твору, питання жанрової дифузності роману. Водночас риси названих жанрів – лакуна в літературознавчій інтерпретації тексту, що й визначає новизну нашої статті.

Мета дослідження. Метою дослідження є вивчення авторських рис жанру антиутопії роману "Радіо Ніч" і визначення його модифікації відповідно до канонічних ознак жанру. На матеріалі твору Ю. Андруховича "Радіо Ніч" за допомогою наукових методів гіпотези, аналізу, синтезу проаналізовано елементи жанру антиутопії та окреслено різновид жанру антиутопії, якому відповідають означені особливості й загальна ідейна настанова тексту роману.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Осмислення недалекого минулого в романі "Радіо Ніч", пов'язаного з революцією Гідності в Україні, можна умовно розподілити на дві діаметрально протилежні сфери сприйняття: сферу оптимізму та сферу сумнівів. Сфера оптимізму знаходить відображення в утопічності мислення, упевненості у швидкому завершенні гібридної війни в країні, рівноправній участі в європейських спільноті незалежних країн, європейському контексті мислення переважної кількості людей. Маркерами жанру утопії в аналізованому романі є неприйняття окремих аспектів дійсності пов'язаних із захопленням частин України, продовженням війни на Сході, а також нереалістичні твердження, що стосуються майбутнього Росії, у вигляді непрямих

вказівок, наприклад, російська мова в тексті роману – це "мова, що її колись називали російська" [1: 16], у в'язниці Ц. серед в'язнів різної національної належності є й "ті, кого ще донедавна звали росіянами" [1: 70], "...кожній війні колись настає кінець <...>, у Носорогах з'явилася Перша міська винарня <...> Це свідчило, що навіть у тій занедбаній та віддаленій від будь-яких центрів підкарпатській глибинці людство так само хвацько і сміючись прощається зі своїм минулим" [1: 47]. Тема закінчення війни й прощання з цим минулим звучить тим виразніше на фоні згадок про попередні: "Велику війну" та "Другу війну" [1: 48, 49].

Саме прощання з минулим у вигляді статусу підкореного народу з відповідною самоідентифікацією є основним програмовим завданням Ю. Андруховича в романі. Він прагне досягти мети, не озвученої в тексті твору, але зрозумілої в контексті аналізу есеїстики та всієї жанрової системи письменника, що створювалася протягом майже тридцяти років: зміни самоідентифікації українців з позиції підлеглої й залежної на вільну та зорієнтовану на самоцінну рівноправну позицію у світі.

Письменник досить пунктирно вибудовує образ рідної країни Йосипа Ротського, центральної постаті роману, за допомогою фактів, що відповідають найновішій історії України.

Різновид утопії, яку будує Ю. Андрухович, можна класифікувати як практопію, оскільки звертається увага на недосконалі аспекти життя суспільства, наприклад: "Та сама занедбаність і руїна, всюди якісь початки чогось незробленого й покинутого, перетвореного на сміття і запустіння. Межова незугарність ландшафтів" [1: 108].

Сфера сумніву передбачає акцентацію негативних аспектів життя суспільства та суспільної свідомості, спостереження яскравої дії ефекту залежності від попереднього розвитку

("path dependance" (Див. [7]), або ефекту колії, соціальної інерції, коли негативні установки, що склалися впродовж десятиріч, унеможливають позитивний поступ (на думку оповідача роману "Радіо Ніч", у Центрально-Східній Європі й "донині, щиро кажучи, не все так гладко з історичною спадщиною та її різнобічним трактуванням" [1: 322]).

Поруч з елементами жанру утопії, наявними в романі, помітними є скептичні настрої з приводу життя в рідній країні Ротського, у якій упізнаємо Україну. У цьому моменті відбувається посилення жанрових домінант антиутопії: "...цинічна стилістика тамтешнього режиму <...> псує громадян навіть швидше, ніж себе саму" [1: 393], відчутна зневіра в можливості втілення ідеалів, заради яких розпочалася Революція Гідності, оповідача "...засмучували і дратували різного ґатунку прояви цього світу. Пішохідні шляхи, захаращені надто, як на таку злиденну економіку, дорогими і хамськими автомобілями. Занадто часта відсутність каналізаційних люків, яка могла свідчити виключно про те, що тут і далі повним ходом розкрадають метал на брухт. Повсюдне, площею з гектари, горіння трави, яку місцеві масово підпалюють із не зрозумілих мені причин, чим перетворюють і без того жахні дороги на задимлені й закіптюжені коридори ганьби. Повсюдний занепад ландшафту – як у макро- так і мікрівимірі: безкінечна потворність, яка панує в деталях і в цілості, не може не викликати в пам'яті трюїзм про обидві ліві руки. Занапащена екологія, сморід, нечистоти й пилюка. Найбільші міста давно затягнуто отруйними смоґами, сміття ледь не тоннами звалюють просто на узбіччя доріг, а каналізація стікає до річок та озер. <...> шалено висока конфліктогенність публічного простору, розлита в ньому жахлива напруженість. Мені відомо, що привселюдні побиття і спонтанна стрілянина серед білого дня в

найлюдніших місцях уже давно не є чимось надзвичайним серед цих простих і неагресивних людей. Заздрість <...> стала однією з визначальних їхніх рис, і на цьому тепер тримається вся та недодиктатура під орудою колишнього коміка (зрештою, чому колишнього?). На цьому тлі тамтешні правоохоронці додушують останніх правозахисників. <...> Чи вірив Ротський, що це можна змінити? Ні, не думаю. Але не повставати не міг" [1: 394–395], – завершує своє болісне спостереження батьківщини Ротського оповідач та дослідник його біографії, маючи на увазі участь Йозефа в подіях на Поштовій. "Немає таких речей, на які громадяни цієї країни не пішли б за гроші. Хабарі в тій країні як були, так і нині є головним рушієм будь-яких суспільних процесів" [1: 395]. Окреслені тенденції корелюють із "занепадом соціального симулякру" як одної з версій сучасного розвитку соціального, про що писав Ж. Бодрійяр: "Соціальне, по суті справи, ніколи не існувало. Соціального "відношення" ніколи не було. Ніщо ніколи не функціонувало соціально. В умовах неминучого виклику, невідворотного спокушання і неминучої смерті завжди мала місце лише симуляція соціального і соціального відношення. <...> Якщо соціальне є симуляцією, то єдина вірогідна різка зміна ситуації – це стрімка десимуляція, за якої соціальне саме для себе перестає бути простором референції, виходить з гри і кладе край одразу й владі, й ефекту соціального, і дзеркалу соціального <...> Десимуляція набуває характеру виклику <...> сьогодні різка зміна ситуації відбувається. Розпад соціального мислення, виснаження і виродження соціальності, згасання соціального симулякра. Соціальне зникає безслідно, ніби його й не було. І не у процесі еволюції чи революції, а в результаті катастрофи. Це вже не

“криза” соціального — це розпад самого його устрою” [3: 78–79].

Найгіршим наслідком подій на Поштовій, на думку біографа головного героя, є забуття. У цьому найгостріший та найемоційніший складник антиутопічності гібридного жанру роману. “Ніщо в столиці не нагадувало про революцію”, “не пригадує”, “мене там не було”, “яка ще революція? купка ображених лузерів продавалася за американські гроші” [1: 393]. Заперечується цей негативний наслідок ствердженням нетлінності спогадів учасника подій на Поштовій: “А взагалі, добре б, якби снігопад. Я так люблю, коли сніг у грудні. Перетинаєш площу — дець від поштамту до консерваторії, всюди свої, гріються коло вогнищ, тепло дихають і кличуть в гості до наметів. І немає цьому кінця, й ніколи не буде: я, ми, наша зима, сніг” [1: 449].

Утопію та антиутопію розглядають у сучасних культурологічних та соціологічних дослідженнях як передчуття глобалізму, реакцією на який, зі свого боку, є наукова фантастика (Див. [4: 4]), як пародійний або антижанр щодо утопії [8], у якому акцентовано увагу на негативній картині соціальної системи, що в реальності спостерігає автор в окремих тенденціях.

Ілюзорність людської свободи відображено в романі Ю. Андруховича “Радіо Ніч” у сцені осмислення Ротським розправи над вороном Едгаром, у темі протистояння “Цифрі” — війни, у будь-якому разі безнадійно програшної (“Ніяких контактів у соцмережах, альбомів, дописів, look-ів, жодного відеозвіту. Нас немає для них...” [1: 373]), виборі якнайменш вразливих для прослуховування гаджетів [1: 373], оскільки “...все старе й немодне якраз безпечніше. Що новіший <...> гад (себто гаджет), то вразливіший він для прослуховувань і зламувань” [1: 359]. Людська доля, як з’ясовано в кількох епізодах роману, часто опиняється в межах чужого

сценарію, а “...сценарій не терпить не доведених до кінця сюжетів. Обов’язково підчистять” [1: 292], сарказм письменника щодо зовнішньої детермінованості людської долі передається в змалюванні засад функціонування таємної терористичної організації “Моб”, яка залучає до планування своїх операцій найдорожчих телесеріальних сценаристів, які працюють у кримінальному, готичному, горорному та пародійному жанрах [1: 289], Аніме та Йозеф були переконані, що “...грали за власним, як їм здавалося, сценарним планом — бездоганно злагоджено <...>. З усього випливало, що дотепер гралися не вони — гралися з ними і ними” [1: 420].

Основною ознакою антиутопії як тексту культури є конфліктність особистості й системи, додатково — динамічність [4: 11]. Протягом усього сюжету роману Йозеф Ротський протистоїть системі, бере найактивнішу участь у житті містечка мирних протестувальників на Поштовій, перетворившись на знакову постать, музиканта, що надихає та підтримує інших своїм мистецтвом і бурхливою діяльністю. Динамічність проявляється у швидкому перебігу подій у кожній частині тексту, а також загалом у романі завдяки різножанровій, іноді різнорідній природі частин, провідній сюжетній лінії шпигунського роману тощо, модальності постійного руху, переміщення в просторі героїв, вимушеного чи спонтанного, руху заради драйву й емоційного піднесення. У жанровому різноманітті дифузно переплетених різновидів та окремих жанрових рис можна віднайти елементи жанру наукової фантастики, який є наступним щаблем розвитку жанрової системи сучасного роману. Усередині жанрової тканини роману “Радіо Ніч” відбувається процес жанрової дифузії в динаміці жанрових трансформацій. Елементи утопії (оптимістичний образ рідної країни

Ротського) еволюціонують в елементи антиутопії (негативний образ країни, який більшою мірою визначають її громадяни), залучаються мікроелементи жанру наукової фантастики. У тексті наявний зсув елементів наукової фантастики у сферу реальності, розроблено антиутопічну ідею надлюдини, штучної людини в сюжеті про вірогідне вживлення мозку загиблого Джеффри Субботніка.

Т. Бовсунівська вказує, що "інтертекстуальна властивість жанру сьогодні стала принципом мистецтва", а "фрагмент жанру в іншому жанрі – найпоширеніша форма трансплантації та оновлення жанрових структур", тому, як переконливо стверджує дослідниця, варто вирізняти включені жанри та самостійні [2: 494]. З огляду на зазначене в досліджуваному романі можна виокремити шпигунський роман як самостійний жанр і п'єсу, утопію, антиутопію, наукову фантастику як включені жанри або елементи цих жанрів чи навіть сліди як у науковій фантастиці.

Когнітивна структура жанру доби постмодернізму, на переконання Т. Бовсунівської, "базується як на грі інтертекстуальними можливостями певного жанру, так і оперуванні внутрішніми структурними закономірностями. Не тільки "жанр в іншому жанрі", а й "жанр за аналогією жанру" вітається у наш час" [2: 498]. Жанрові структури роману переосмислені відповідно до сучасного рівня комунікації читача та автора, елітарності рівня сприйняття читача романістики Ю. Андруховича, відповідно до якого автор може включити до тексту лише натяк, значущу деталь, жанровий маркер для забезпечення декодування з боку читача.

Дослідниця постмодерністської антиутопії С. Шишкіна зауважує: "Типологічне дослідження творів, створених у жанрі антиутопії, дозволяє зробити висновок про пріоритет в них

загальнолюдського над національним у змістовому плані і про особливий ступінь стійкості жанрової поетики антиутопії, що сприяє її ідентифікації при всьому різноманітті жанрів прогностично-застерегаючих" [10: 201–202]. У новітніх дослідженнях звучать терміни "антиантиутопія", "постантиутопія", "метаутопія". Досліджуючи розвиток жанру антиутопії впродовж ХХ століття, О. Воробйова зазначила, що крізь тексти світової антиутопії проросла ідея нежиттєздатності утопічної держави з основною установкою на велику операцію з видалення людської душі та втілилася у постутопії 1980-х–1990-х років. Постутопія, на думку дослідниці, різко спрямувала людину від небесних домагань до землі, засміченої техногенною цивілізацією, занурила людину в підземний простір, залишивши вузький "лаз" для найближчої альтернативи [6]. Подібна концепція знайшла художнє втілення на сюжетному рівні роману Ю. Андруховича: Ротський рятується від переслідування через підземний тунель, біограф-оповідач із розпачем говорить про засмічений простір, забруднене природне середовище батьківщини Йозефа. Нова якість постантиутопії, як зауважує О. Воробйова, – у звільненні людини від усвідомлення свого безсилля перед державою, але нова свобода – це насправді квазісвобода, усередині людини відбулася підміна всіх основних орієнтирів у житті. Людина опиняється у світі симулякрів і, як їй здавалося, втікає у власний простір, який вважала життєздатним і чистим (радіоефіри Ротського є своєрідними виявами ескапізму, такими є й стосунки з Аніме – неочікувано близькими до неспоживацького ставлення до жінки, незвичного для героя). Ілюзорність цієї втечі виливається в романі в остаточне й довічне ув'язнення Ротського, це контекст наступного етапу розвитку антиутопії, коли герой, перебуваючи за

ґратами на далекому острові, не полишаючи спогадів про бурхливу колишню боротьбу, спрямований у пронизане надією особисте щастя, символом якого є дитя Аніме.

У координатах комплексного дослідження жанру антиутопії О. Воробйова визначає з моменту зламу 1980-х – 1990-х років формування проміжного культурного дискурсу, метаобразу, що поєднав образ художньої реальності класичної антиутопії та відображення реальної дійсності [5: 37]. На матеріалі роману Ю. Андруховича можна спостерігати розгортання жанрового різновиду ескапічної метаутопії або постутопії. Створено збірний образ держави, виконавців її волі (співробітників спецслужб) та агентів таємних терористичних організацій, негативний образ у боротьбі героя за існування, у ситуації постійної втечі, доля героя опиняється в центрі напруги сюжету, на її колізіях показано основні наслідки спротиву системі для приватності пересічної людини.

Висновки й перспективи дослідження. Жанрова природа роману "Радіо Ніч" Ю. Андруховича містить риси утопії й антиутопії. Осмислення недалекого минулого у творі можна умовно розподілити на дві сфери сприйняття. Сфера оптимізму знаходить відображення в утопічності мислення, сфера сумніву передбачає акцентацію негативних аспектів життя суспільства та суспільної свідомості, спостереження яскравої дії ефекту залежності від попереднього розвитку. Антиутопія як соціокультурний феномен сприйняття та формування людиною образу майбутнього світу трансформує канон відповідного літературного жанру. На матеріалі роману "Радіо Ніч" можна спостерігати розгортання жанрового різновиду ескапічної метаутопії або постутопії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрухович Ю. Радіо Ніч. Чернівці: Меридіан Чернівці, 2021. 456 с.
2. Бовсунівська Т. Теорія літературних жанрів. Жанрова парадигма сучасного зарубіжного роману. К.: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2009. 519 с.
3. Бодрийяр Ж. В тени молчаливого большинства, или Конец социального. Екатеринбург. Издательство Уральского университета, 2000. 95 с. С. 78–79. URL: <http://www.lib.ru/FILOSOF/BODRIJAR/silent.txt> (дата звернення: 15.10.2021).
4. Бубнихин А. Глобализация в текстах культуры: утопия – антиутопия – научная фантастика: автореф. дисс. канд. культурологии. Киров, 2013. 18 с.
5. Воробьева А. Н. Русская антиутопия XX – начала XXI веков в контексте мировой антиутопии: автореф. дисс. ... докт. филол. наук. Саратов, 2009. 49 с.
6. Воробьева А. Н. Русская антиутопия XX – начала XXI веков в контексте мировой антиутопии. URL: <https://www.dissercat.com/content/russkaya-antiutopiya-khkh-nachala-khkhiv-vekov-v-kontekste-mirovoi-antiutopii> (дата звернення: 20.10.2021).
7. Казакова В. Концептуализация "path dependance" в современной социальной науке. Вестник НГТУ им. Р.Е. Алексеева. "Управление в социальных системах. Коммуникативные технологии", 2012. № 3. С. 6–16.
8. Морсон Г. Границы жанра. Утопия и утопическое мышление. М.: Прогресс, 1991. 421 с.
9. Пархоменко Е. Трансформація жанру антиутопії під впливом масової культури на матеріалі трилогії Лорен Олівер "Деліріум". Наукові записки ХНПУ ім. Г. С. Сковороди.

Літературознавство, 2021. Вип. 1 (97). С. 111–127.

10. Шишкіна С. Літературная антиутопия: к вопросу о границах жанра. *Вестник гуманитарного факультета ИГХТУ*. Выпуск 2. 2007. С.199–208.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Andrukhovych Yu. (2021). Radio Nich [Radio Night]. Chernivtsi: Merydian Chernovits [in Ukrainian].

2. Bovsunivska T. (2009). Teoriia literaturnykh zhanriv. Zhanrova paradyhma suchasnoho zarubizhnoho romanu [Theory of literary genres. Genre paradigm of the modern foreign novel]. Kyiv: Vydavnycho-polihrafichnyi tsentr "Kyivskyi universytet" [in Ukrainian].

3. Bodryar Zh. (2000). V teny molchalyvoho bolshynstva, yly Konets sotsyalnoho [In the shadow of the silent majority, or the end of the social]. Ekaterynburh. Yzdatelstvo Uralskoho unyversyteta. Pp. 78–79. URL: <http://www.lib.ru/FILOSOF/BODRIJAR/silent.txt>. (data zvernennia: 15.10.2021) [In Russian].

4. Bubnykhyn A. (2013). Hlobalyzatsyia v tekstakh kultury: utopyia – antyutopyia – nauchnaia fantastyka [Globalization in cultural texts: utopia – anti-utopia – science fiction]. Avtoref. Dys. Kand. Kulturolohyi. Kyrov. [In Russian].

5. Vorobyeva A. (2009). Russkaia antyutopyia XX – nachala XX vekov v kontekste myrovoi antyutopyi [Russian anti-utopia of the XX – early XXI centuries in the context of world anti-

utopia]. Avtoref. Dys. Dokt. Fylool. Nauk. Saratov [in Russian].

6. Vorobyeva A. (2009). Russkaia antyutopyia XX – nachala XXI vekov v kontekste myrovoi antyutopyi. URL: <https://www.dissercat.com/content/russkaya-antiutopiya-khkh-nachala-khkh-vekov-v-kontekste-mirovoi-antiutopii> (data zvernennia: 20.10.2021) [in Russian].

7. Kazakova V. (2012). Kontseptualyzatsyia "path dependance" v sovremennoi sotsyalnoi naue [Conceptualization of "path dependance" in modern social science]. *Vestnyk NHTU im. R. E. Alekseeva. "Upravlenye v sotsyalnykh systemakh. Kommunikativnye tekhnolohyy"*. № 3. Pp. 6–16. [In Russian].

8. Morson H. (1991). Hranysy zhanra. Utopyia y utopycheskoe myshlenye [The boundaries of the genre. Utopia and utopian thinking]. Moscow: Prohress [in Russian].

9. Parkhomenko E. (2021). Transformatsiia zhanru antyutopii pid vplyvom masovoi kultury na materiali trylohii Loren Oliver "Delirium" [Transformation of the genre of anti-utopia under the influence of mass culture on the material of the Lauren Oliver trilogy "Delirium"]. *Naukovi zapysky KhNPU im. H. S. Skovorody. Literaturoznavstvo*. Iss. 1 (97). Pp. 111–127 [in Ukrainian].

10. Shyshkyna S. (2007). Lyteraturnaia antyutopyia: k voprosu o hranysakh zhanra [Literary anti-utopia: on the question of the boundaries of the genre]. *Vestnyk humanitarnoho fakulteta YHKhTU*. Iss. 2. Pp. 199–208. [in Russian].

Стаття надійшла до редколегії: 25.10.2021

Схвалено до друку: 26.11.2021